

JAZONI IJRO ETISH MUASSALARIDA MA'NAVY MUHITNI SHAKLLANTIRISH ZARURATI

Shamsiyev Mirjalol Umirzoqovich,
SamDU tadqiqotchisi

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida ham, deyarli butun dunyo mamlakatlari qonunchilik sistemalarida ham har bir insonning avvalo, shaxsiy daxlsizligi, kim ekanligidan qat'iy-nazar uning yashash huquqiga egaligi belgilab qo'yilgan. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining birinchi yo'nalishi ham aynan "Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish"¹ deb nomlanadi. Demak, xalqparlik deganda, mamlakatimizdagi butun bir xalqimizning umumiy ijtimoiy himoyalanganligini tushunishimiz mumkin.

Falsafa tarixida inson muammosi eng dolzarb muammolardan biri sanalib kelingan. Barcha faylasuflar inson masalasiga murojaat etishgan hamda bu olamda insondan murakkabroq obyektning mavjud emasligi borasida xulosaga kelishgan. Butun bir koinot makrokosmos bo'lsa, inson mikrokosmos sifatida e'tirof etiladi. Uni qanchalik tadqiq etilavergani sari yanada yangi qirralari kelib chiqaveradi. Shu boisdan ham inson masalasi, uning ruhiyati, yashash tarsi, turmush farovonligi, salomatligi, moddiy va ma'naviy hayot darajasi, huquq va erkinliklari, ongi, tafakkuri, ong osti elementlari, umuman olaganda, u jahondagi eng oliy qadriyat sifatida doimo ilm-fanning asosiy tadqiqot objekti sifatida o'rganilib kelingan.

Bugungi kunda esa insonni tadqiq etishda yanada zamonaviy yondashuvlar shakllanmoqdaki, uning ma'naviy olamini takomillashtirish va shu orqali moddiy rivojlanishini ta'minlash masalasiga e'tibor qaratilmoqda. Ya'ni, har bir shaxsning ma'naviy barkamolligi, uning ideologik immunitetini mustahkamlashga, intellektual, ilmiy salohiyatini rivojlanishiga olib kelishi anglab yetilmoqda. Bundan kelib chiqib, nafaqat sog'lom jamiyatda, balki, o'z yo'lidan adashgan, bilib-

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son.

bilmay xatoga yo‘l qo‘ygan, aybdor deb e‘lon qilingan mahkumlar orasida ham ma‘naviy barqaror muhitni ta‘minlanishi o‘ta muhim hisoblanadi. Vaholanki, qanchadir muddatda jazoni ijro etish muassasalaridagi mahkumlar, albatta, jazo muddatini o‘tab odatiy hayot tarziga qaytadi. Ana shu holatda ularning ma‘naviy-axloqiy darajasi jamiyat a‘zolariga zarar keltirmasligi, undan tashqari odatiy turmush tarziga moslashib ketishi, ularning, hulq-atvor normalarida deviant elementlar kuzatilmashligi uchun ham ma‘lum bir jazoni ijro etish muassasasidayoq, ularning qayta tarbiyalanishiga, ayniqsa, ma‘naviy, ma‘rifiy, axloqiy-estetik, mafkuraviy immunitetini shakllantirish hamda rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish lozim.

Jazoni ijro etish muassasalarida jazoni otayotgan mahkumlarning huquq va erkinliklari borasida halqaro miqyosda hamda mamlakatimizda asosan yuridik soha vakillari tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, R.M.Jilyayev, L.A.Pupisheva S.P.Brilyakov, yurtimiz olimlaridan esa, G‘.Abdumajidov, Z.F.Inog‘omjonova, G.Z.To‘laganova, F.M.Muxitdinov, B.X.Po‘latov, M.X.Rustamboyevlar mahkumlarning yuridik maqomi, qonunchilikdagi huquq va erkinliklari, salomatligi va xavfsizligining ta‘minlanishi borasida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishgan.

Biz esa, o‘z tadqiqotimiz doirasida jazoni ijro etish muassasalarida ma‘naviy barqarorlikni ta‘minlash, bunga erishishda zamonaviy falsafiy metodologiyalardan unumli foydalanish borasida taklif va tavsiyalar berishni asosiy vazifa qilib qo‘yganmiz.

Shuni ta‘kidlash o‘rinliki, ma‘naviyati yuksak insonning yovuzlikka moyilligi bo‘lmaydi. Ma‘naviyatni yuksaltirish uchun esa, u shakllanadigan muhit ham namunaviy darajada bo‘lishi lozim. Ko‘p holatlarda jazoni ijro etish muassasalarida birinchi marotaba tushib qolgan shaxslar yana qayta jinoyat sodir etsishga moyilligi ortadi. Aynan shu holatni oldini olish uchun ham, mahkumlarning nafaqat jazolanishiga, balki ularning yaxshilik tomon borishida, kelajagini ezgu amallar orqali davom ettirishiga ko‘mak berish muhim ahamiyat kasb etadi. Keyingi yillarda

mamlakatimizda sud-huquq tizimidagi islohotlar natijasida guvohi bo‘ldikki, jazolashdan ko‘ra kechirish, mehnatga yo‘naltirish, sog‘lom jamiyatga qabul qilish, yosh mahkumlarning ta‘limiga e‘tibor qaratish amaliyotlari qo‘llanilmoqda. Va bu mamlakatdagi tinchlik, barqarorlik, o‘zaro mehr-oqibatni yanada mustahkamlamoqda. Shu boisdan ham jazoni ijro etish muassasalarida, nafaqat mahkumlar, balki, muassasa xodimlarining ham ma‘naviy-axloqiy darajasini yuksaltirish masalasi zarurat hisoblanadi.

Xulosa sifatida fikr yuritganda, inson qadrini yuksaltirish, avvalo, uni har tomonlama ma‘naviy qo‘llab-quvvatlash orqali amalga oshiriladi. Ayniqsa, jazoni ijro etish muassasalarida aynan ma‘naviy-axloqiy muhitni shakllantirishga ehtiyoj yuqori ekanligidan kelib chiqqan holatda mazkur masalani falsafiy jihatdan tahlil etish, zamonaviy usul va vositalarni ishlab chiqib sohaga doir yangicha taklif-tavsiyalarni taqdim etishga zamin yaratadi.